Naturvårdsplan

MÅL- OCH PLANDEL

LEKEBERGS KOMMUN

Lekebergs kommun
2006 – 2010

Naturvårdsplan

Lekebergs kommun 2006 – 2010

MÅL- OCH PLANDEL

Naturvårdsplan Lekebergs kommun 2006 – 2010/Mål- och plandel

Huvudförfattare: **Annika Sohlman**
Medförfattare: Jan Malmgren, Thomas Kullberg, Johanna Falck

Redigering, layout & foto: Jan Malmgren/JM Natur

Naturvårdsplanen har arbetats fram med stöd från
Lokala naturvårdssatsningen och Hopajola

Maj 2006

Lekebergs kommun
716 81 Fjugesta
Tel 0585-81 100
www.lekeberg.se

Förord

Naturen i Lekebergs kommun är fantastisk och bidrar till mervärden för både kommunens medborgare och kommunens attraktionspotential för företagsetablering och inflyttning.

I naturvårdsarbetet är målet att bevara naturvärden och biologisk mångfald, men också att säkerställa möjligheter att få naturupplevelser och möjlighet till rekreation. Detta ingår i det ansvar som Lekebergs kommun, liksom alla andra kommuner har i de s.k. generationsmålen och folkhälsomålen, samt i arbetet med att genomföra nationella och regionala miljökvalitetsmål. För att ge struktur och vägledning inför det arbete som naturvården ställs inför har en naturvårdsplan för Lekebergs kommun nu tagits fram. Syftet är att ge en översikt över naturvärden i kommunen, samt ange riktlinjer och åtgärder inför det arbete som behöver utföras.

Övergripande naturvårdsmål för Lekebergs kommun (från 2006);

- Kommunens invånare ska ha god tillgång på rika naturupplevelser.
- Den biologiska mångfalden ska bevaras. Den i kommunen förekommande variationsrikedom av naturtyper och arter ska bibehållas och ges förutsättningar att fortleva i livskraftiga populationer under naturliga betingelser (angivet i de nationella miljökvalitetsmålen 8, 11, 12, 13, 16).
- Värdefulla geologiska bildningar, såsom drumliner, ska bevaras.
- Hushållningen av naturresurser ska vara långsiktigt hållbar (alla miljökvalitetsmål).

För att nå dessa mål beskrivs en rad delmål och åtgärder, utifrån ett vidare landskapsekologiskt perspektiv baserat på samverkan mellan enskilda, markägare, näringslivet och kommunen. De mål och åtgärder som kommunen förväntas genomföra på kort och lång sikt är fokuserade på framför allt ekmiljöer, vattendrag och småvatten i odlingslandskapet. Dessa tre biotoper är mycket skyddsvärda och erbjuder dessutom fina rekreationsmöjligheter.

Naturvårdsplanen utgörs av två delar – en plan- eller programdel, och en objektskatalog. Den del du nu håller i handen (eller läser på skärmen) är objektskatalogen, i vilken naturvårdens värdekärnor och andra områden av intresse redovisas med korta beskrivningar. Sammanställningen är en viktig del i att belysa bakgrunden till vårt naturvårdsarbete och utgör också en viktig påminnelse för oss hur mycket värdefull natur vi har omkring oss.

Kunskapen om naturen och dess värden, och vad vi måste göra för att bevara och vårda den, är en förutsättning för att vi ska nå en långsiktigt hållbar utveckling och bevara den biologiska mångfalden.

LENNART M PETTERSSON
Kommunstyrelsens ordförande

TOMAS ANDERSSON
Kommunchef

Innehåll

Förord 5

Mål- och plandel 9
- Syfte och användningsområde 10
- Definition och avgränsning 10
- Arbetets upplägg 10
- Naturvårdsorganisation 10

Naturen i Lekeberg 12
- Topografi och berggrund 13
- Jordarter 13
- Naturtyper i Lekebergs kommun 13
- Eklandskap 13
- Grova träd 14
- Ädellövskogar 14
- Barrskogar 14
- Lövskog och blandskog 14
- Sumpskogar 15
- Ängs- och hagmarker 15
- Alléer 15
- Mossar och kärr 15
- Sjöar och vattendrag 15

Biologisk mångfald 17
- Vad är biologisk mångfald? 18
- Varför bevara den biologiska mångfalden? 18
- Hot mot den biologiska mångfalden 18
- Hotade arter 19

Mål med naturvården 20
- Natura 2000 21
- Ramdirektivet för vatten 21
- Konventionen om biologisk mångfald 21
- Andra konventioner 21
- Skogsvårdslagen 22

Nationella miljömål 23
- Miljökvalitetsmål 24
- Nationella naturvårdsmål 24
- Folkhälsomålet 25
- Regionala miljömål 25

Naturvårdsmål för Lekebergs kommun 27
- Övergripande naturvårdsmål för Lekebergs kommun 28
- Delmål och åtgärder 28
- Kortsiktiga mål 28
- Långsiktiga mål 28
- Åtgärder 28

Naturvårdens verktyg 31
Miljöbalken 32
Nationalpark 32
Naturreservat 32
Biotopskydd 32
Generellt skyddade biotoper 32
Andra skyddsformer 33
Skötselstrategier – fem punkter för framgångsrik naturvård 34

Tackord 35

Litteratur 35

Mål- och plandel

Inledning

”I bugane böljer går rågfält å vete,
å vågera vaggar på krusiger sjö.
På Lekebergsåsen går korna i bete,
å skällera pinglar,
å svalera singlar
i höjda, där molntapper seglar som snö.”

ur ”Tess lördan” av Jeremias i Tröstlösa

I Lekebergs kommun är naturen fantastisk. Den är vacker och variationsrik. Här finns gammelskogar, härliga sjöar och vackra ekhagar i ett småbrutet jordbrukslandskap. Här finns kulturhistoriska värden med rester från den bergsmanskultur som har präglat bygden under flera hundra år. Spännande geologiska formationer som drumliner, förkastningsbranter och meandrande vattendrag som har skurit sig djupt ned i sedimentlagren skapar en tilltalande landskapsbild. Det är en natur att vara stolt över och att trivas i.

Vi människor behöver den biologiska mångfalden att njuta av, men med detta följer också ett ansvar – att den biologiska mångfalden inte fortsätter att minska, utan tvärtom, att förlusten hejdas.

Huvudmålet med naturvård är att bevara den biologiska mångfalden. Det är vårt ansvar att kunna överlämna en rik och generös naturmiljö till kommande generationer (det s k *generationsmålet*). Med denna naturvårdsplan tar Lekebergs kommun ett steg framåt mot ett bredare engagemang och ett mer aktivt naturvårdsarbete. Planen utgörs av en behovsöversikt av det naturvårdsarbete som är nödvändigt inför framtiden, men har avgränsats till att omfatta de mest intressanta och prioriterade objekten för bevarandet av biologisk mångfald, och därför har inte samtliga intressanta områden i kommunen tagits upp.

Syfte och användningsområde

Stat och kommun har idag ett gemensamt ansvar för naturvården. Målet är bevara biologisk mångfald, men också att bibehålla och förstärka en varierad och attraktiv miljö för kommuninvånarna och besökare. Ett kommunalt mål är också att sprida information om naturen i Lekeberg, både inom och utanför kommunen. En rik och vacker natur har också ett stort attraktionsvärde för såväl kommuninvånare och de som överväger att flytta till kommunen.

Att bevara den biologiska mångfalden innebär skydd och skötsel av områden som betraktas som värdefulla. En viktig del i detta är naturvårdsplanering, vilket innebär insamlande av kunskap om naturen för att få ett samlat kunskapsläge över befintliga naturvärden. För kommunens fortsatta naturvårdsarbete är det viktigt att fastlägga ambitionerna för naturvården och upprätta ett uppföljningsbart åtgärdsprogram. Redovisningen sker i form av en naturvårdsplan, som kan ligga till grund för den fysiska planeringen och ge vägledning i frågor som behandlar natur- och miljövård i kommunen.

Föreslagna skydds- och skötselåtgärder i naturvårdsplanen ska inte betraktas som fastlagda, utan är en vägledning hur respektive område bör skyddas och skötas för att bevara naturvärdena. Naturvårdsplanen är en redovisning av naturvårdens intressen varför hänsyn till andra intressen inte har vägts in. Sådana avvägningar är en del av medborgarperspektivet och den politiska processen. Den är inte heller något slutgiltigt dokument utan bör omarbetas med jämna mellanrum eftersom mycket kunskap fortfarande saknas om vår gemensamma natur och skötseln av densamma. Naturvårdsplanen löper över fem år och omprövas och revideras 2010.

Definition och avgränsning

Naturvårdsplanen omfattar hela Lekebergs kommun, oavsett markägarkategori. Ställning tas till områdets naturvärde och innebär inte några begränsningar i markägarens rättigheter. I naturvårdsplanen ingår inte kulturmiljöer om de inte ligger i ett för övrigt biologiskt intressant område. Områden som är värdefulla för ett rörligt friluftsliv ingår, såvida det inte rör sig om anläggningar som bad. Naturvårdsplanen består av två delar – en mål- och plandel, och en objektskatalog.

Arbetets upplägg

Detta arbete har huvudsakligen bestått av sammanställning av befintligt material över värdefulla områden i kommunen. Kontroll av vilka hotade arter som förekommer har gjorts mot ArtDatabankens och Länsstyrelsens artregister. Områden som ej finns beskrivna men som betraktas som intressanta ur naturvårdssynpunkt ingår också i sammanställningen. Dessa områden har muntligen rekommenderats av framför allt medlemmar i Naturskyddsföreningen i Västernärke. Visst fältarbete har utförts då områden varit otillräckligt beskrivna eller helt obeskrivna. I andra fall har muntlig information fått ligga till grund för beskrivningen. Objekten har sedan värderats utifrån en fyrgradig skala. Till vissa objekt finns också förslag på konkreta åtgärder. Detta material finns samlat i en objektskatalog.

I mål- och plandelen finns en allmän beskrivning av naturvårdens viktiga beståndsdelar och förslag på åtgärder för att bedriva naturvård i kommunen för att vi ska kunna nå de högt uppsatta miljökvalitetsmålen.

Naturvårdsorganisation

Idag hanteras naturvårdsfrågorna av kommunstyrelsen och bygg- och miljönämnden. Då naturvården berör flera av kommunens verksamheter, t.ex. vattenfrågor, fysisk planering och vägbyggnad, är det viktigt att naturvårdsfrågorna vägs in i beslutsprocessen på olika nivåer iden kommunala organisationen. Kommunen har även ett stort ansvar att leva upp till de regionala och nationella åtaganden som kommer att öka i omfattning under kommande år. När så krävs köps specialistkunskap in på konsultbasis. Ekologisk kompetens är en viktig motor för att driva naturvårdsarbetet

framåt, och är en värdefull resurs för både politiker och tjänstemän eftersom allt fler frågor kräver ekologiska avvägningar.

Några områden är särskilt viktiga att utveckla i den kommunala naturvårdsorganisationen, och bör åtgärdas under planperioden;

- Utökad samverkan mellan kommunen, länsstyrelsen, skogsstyrelsen och markägare är av största vikt för att vi ska nå miljökvalitetsmålen och för att nå samlad naturvårdsnytta av insatta åtgärder.
- Utveckla kommunens användning av GIS (*Geografiska InformationsSystem*). Utökad samverkan mellan kommunens förvaltningar för att bygga upp bättre underlagsmaterial i GIS.
- Kompetensutveckling för berörda tjänstemän för en lärande organisation i konstant utveckling och i fas med det aktuella kunskapsläget.
- Åtgärder bör utvärderas årligen och naturvårdsplanen skall utvärderas vid programperiodens slut för att ge underlag till omprövning och revidering.

Naturen i Lekeberg

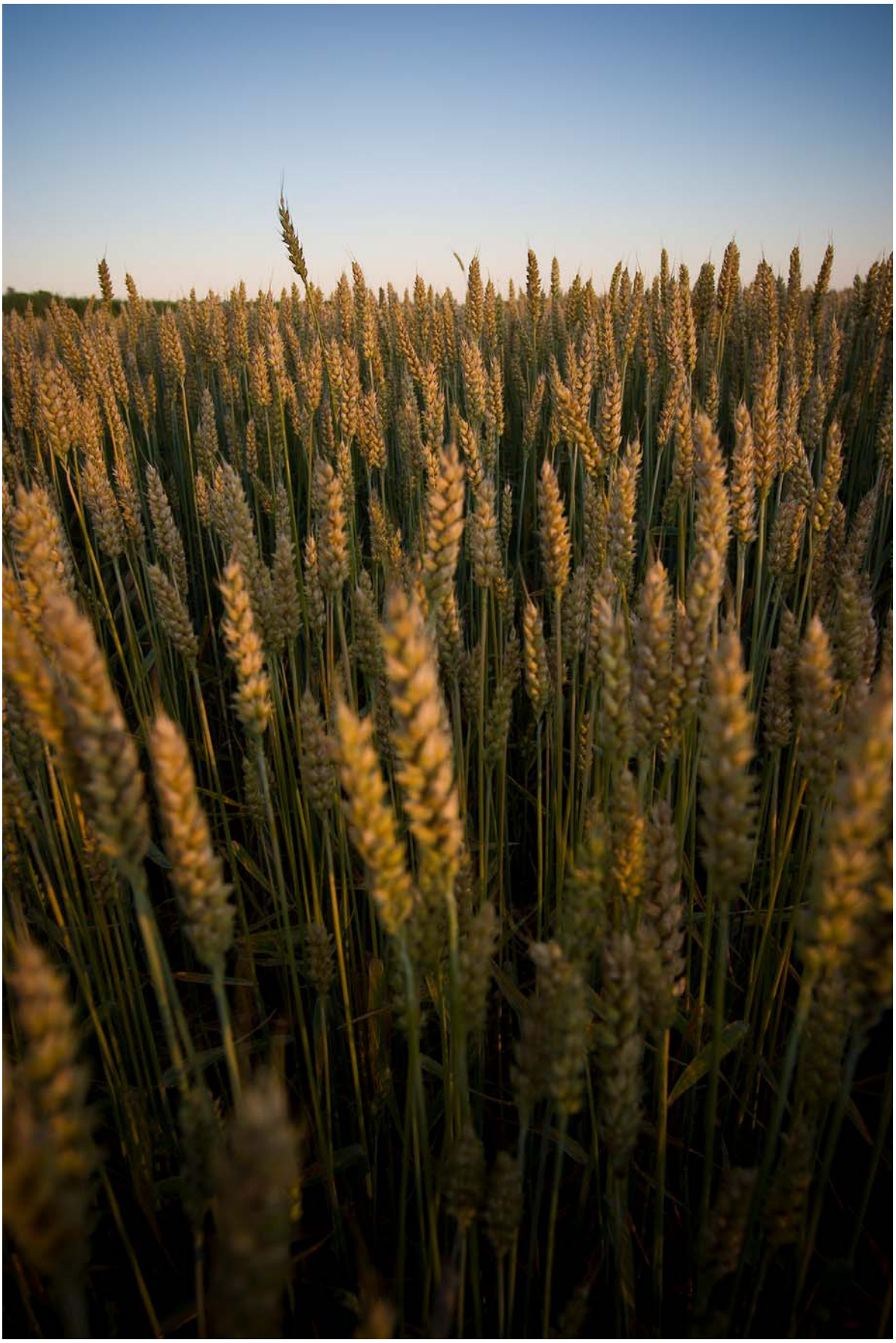

Topografi och berggrund

Topografisk karakteriseras kommunen i nordväst av Kilsbergen som utgörs av en horst där vissa delar går över högsta kustlinjen. Den begränsas i sydost av Kilsbergsförkastningen. Högsta punkten ligger vid Kungshall och är på 280 möh. Nedanför ligger slätten som bildas av gravsänkan mellan Kilsbergsförkastningen och Tisarförkastningen i Hallsbergs kommun. I sydost bjuder landskapet på mjuka, böljande kullar i form av drumliner.

Berggrunden utgörs i norra Kilsbergen av olika graniter, övervägande grovporfyrisk granit (Filipstadsgranit). Enstaka diabasgångar finns här i nordvästlig-sydostlig riktning. Denna del ligger i det Transskandinaviska bältet och är bildat mellan ca 1800 till ca 1650 miljoner år sedan. Mer söderut och sydväst domineras berggrunden av äldre svecofenniska intrusivbergarter såsom granodiorit och granit. Här finns också inslag av yngre granit och pegmatit. Detta hör till den svecofenniska berggrunden och är bildat för mellan 1750 och 1900 miljoner år sedan. De viktigaste malmförekomsterna bildades i samband med vulkanism för omkring 1900 miljoner år sedan.

Den västra delen av kommunen består mestadels av sedimentära bergarter, i huvudsak sandsten, som bildades under Kambrio-Silur, ca 550-400 miljoner år sedan.

En liten del i norr, i Lannatrakten, utgörs berggrunden av kalksten och ler- och alunskiffer. Den bildades under Ordovicium, 439-510 miljoner år sedan.

Jordarter

I stora delar av kommunens nordvästra delar, dvs stora delar av Kilsbergen, är jordtäcket tunt och osammanhängande eller utgörs av morän. Vissa delar består av kalt berg. Längs förkastningen finns ett flertal klapperstensfält.

Slätten nedanför förkastningen består av flera jordarter. Här finns morän och lerig morän. Strängar av glacifluvialt sediment omväxlas av lera och finmo med inslag av grovmo, sand och grus. Här och var har det bildats torv. Även på slätten finns mindre inslag av kalt berg. Genom kommunen, i nord-sydlig riktning, löper en rullstensås. Den kallas för Getaryggen, men även för Askersundsåsen, Edsbergsåsen, Fjugestaåsen och Snavlundaåsen. Den sträcker sig från trakten vid Klövlandet och fortsätter förbi Fjugesta, genom Edsbergs församling in i Hallsbergs kommun. Ursprungligen har den förmodligen löpt ända från Lövbrickan i Kilsbergen till Askersund, men har med tiden fragmenterats.

Naturtyper i Lekebergs kommun

Landskapet i Lekebergs kommun är tilltalande och variationsrikt. I den sydöstra delen finns slättbyggd som är dominerat av jordbruksmark. En del av detta landskap är starkt präglat av sista inlandsisens framfart för ca 10 000 år sedan. Mellansveriges rikaste drumlinområde finns här med mycket fina natur- och kulturvärden knutet till sig.

En mellanbyggd belägen vid foten av Kilsbergsförkastningen utgörs av ett mosaikartat landskap med barr- och lövskog, åker och gräsmarker. Flera reservat, Natura 2000-områden och nyckelbiotoper finns i detta område.

Här finns även skogsbyggd då hela den nordvästra delen utgörs av Kilsbergen. I denna del av kommunen finns flera nyckelbiotoper, befintliga och planerade naturreservat. Lekeberg är till ytan ca 48 419 ha stort. Av detta är det ca 2 256 ha, dvs 4,7 %, som är skyddat i form av nationalpark, naturreservat eller biotopskydd. Av detta står de kommunala reservaten för 1 %. Andelen värdefull natur, både skyddad och oskyddad, är 15 % men den siffran är i verkligheten högre. Med andra ord finns det en hel del kvar att skydda.

I Sverige har vi över 90 000 sjöar– eutrofa (näringsrika) slättsjöar, oligotrofa (näringsfattiga) skogssjöar, klara fjällsjöar osv. I Lekebergs kommun finns det nästan 300 sjöar, både eutrofa slättsjöar och oligotrofa skogssjöar. Endast en sjö har idag visst skydd genom att den ingår i ett område som är av riksintresse för naturvården – Multen. I ett nationellt perspektiv är det endast 2 % av naturskyddet som har avsatts med anledning av ett limniskt eller akvatiskt motiv.

Arter och dess populationer kräver tillgång på lämpliga livsmiljöer för att överleva. En del arter är generalister och kan vara knutna till flera olika typer av miljöer. Andra arter är mer specialiserade och kräver en viss, specifik miljö för att inte dö ut. Nedan beskrivs kortfattad några olika naturtyper som finns i Lekebergs kommun och en grov uppskattning av andelen av de olika miljöerna.

Eklandskap

Ekens betydelse för den biologiska mångfalden i Sverige är stor. En ensam ek kan utgöra livsmiljö för ett stort antal organismer, både växter och djur. En grov uppskattning är att minst 1 500 organismer – hattsvampar och tickor, mossor, lavar, insekter, fåglar och andra däggdjur – är mer eller mindre beroende av eken för sin fortlevnad, däribland ett stort antal rödlistade arter. Merparten av arterna lever i och på jätteekar som står öppet. På grund av sin storlek och ålder skapas många olika nischer. Här finns sol och skugga vilket skapar ett varierat mikroklimat. En varm sommardag kan det vara upptill 60° varmt i en solbelyst barkspricka, medan det är 40° kallare på skuggsidan. Inuti gamla, håliga ekar finns mulm, ett snusliknande material som består av rötad ved blandat med rester från insekter och deras spillning, svamp, löv och djurbon. I mulmen lever och utvecklas ett stort antal insekter, bl.a. läderbaggen. Denna skalbagge är beroende av gamla, ihåliga träd med mulm, bl.a. ek, för sin fortlevnad. Ju fler grova hålträd inom ett område desto högre är sannolikheten att en livskraftig population upprätthålls. Läderbaggen kan förflytta sig till träd som står max 200 m från ”hemträdet” varför det är viktigt att det finns lämpliga träd inom detta avstånd.

Eken kan växa på både näringsrika och näringsfattiga marker. Föryngring kan ske inom hela dess utbredningsområde, men för att ollonen ska gro krävs mycket ljus. Det är sällan den förekommer på extremt fuktiga platser eller mycket torra. Däremot klarar den inte av konkurrens från andra träd särskilt bra. Många gamla ekar går en för tidig död till mötes för att de är inträngda av andra träd och dör på brist av ljus. Just detta har skett på många platser på grund av att hävden har upphört och områden har vuxit igen. Friställningen bör dock ske successivt under en period på tre år. Detta för att trädet ska hinna anpassa sig till de ljusare förhållandena och att trädet inte ska bli invaderat av myror. I sådant fall kan trädet dö ändå. Under rätt förutsättningar kan en ek uppnå en ålder upp till 2000 år.

I Lekebergs kommun finns det ganska gott om ekmiljöer, främst i drumlinområdet runt Hackvad. Här finns också flera rödlistade arter knutna till ek. Mindre dungar med ek och andra ädellövträd finns lite här och där och det finns gott om unga och medelålders ekar i hela området. Dessa är viktiga för ett framtida bevarande av traktens hotade ekarter.

Sverige har ett av Europas största bestånd av jätteträd, i synnerhet av ek. Just ekjättar utgör ett av de artrikaste habitaten i Europa. Just därför är jätteträd en ansvarsmiljö för Sverige där det krävs effektiva skydds- och skötselåtgärder för att klara jätteträdsbeståndens natur-, kultur- och upplevelsevärden.

Kontinuitet i förekomst av gamla ekar och andra lövträd ska tillgodoses. Restaurering och hävd av hagmarkslandskapet för att uppnå lämplig öppenhet för gynnande av både flora och fauna bör verkställas. I landskapet mellan de värdefulla områdena bör enskilda mindre områden, t.ex. solitära ekar eller åkerholmar med ek, sparas eller skapas för att underlätta spridning av arterna och att ett genetiskt flöde mellan populationerna vidmakthålls. Skydd av i dag unga ekområden bör upprättas för att säkra en återväxt av gamla ekar. Ekar, både yngre och äldre, och eklandskapen bör prioriteras i naturvårdsarbetet.

Av kommunens skyddade natur utgör ekmiljöer ca 7 %. Av kommunens hela yta utgör de skyddade ekmiljöerna 0,3 %. I detta innefattas både ädellövskogar med mycket ek och betesmarker med ek.

Grova träd

Grova, gamla eller ihåliga träd är viktiga för både flora och fauna. Många rödlistade arter är knutna till denna biotop. Det är inte bara ek, utan också grova hålaspar, grova hamlade askar, grova lindar och bokar som är viktiga. Grova träd är ofta en bristvara och eftersom det ofta är trädets grovlek som har betydelse för vilka förutsättningar som finns för olika organismer är det viktigt att dessa sparas i alla miljöer. Grova träd är ofta gamla, men gamla träd är inte alltid grova. Senvuxna träd är också en viktig miljö för både insekter, mossor och lavar. Antalet grova träd i kommunen är inte kartlagt, förutom i en liten del – drumlinområdet vid Hackvad.

Ädellövskogar

Ädellövskogar är idag förhållandevis ovanliga i vårt landskap, även i Lekebergs kommun. Flera rödlistade arter är knutna till denna naturtyp. En ädellövskog består till största delen av våra ädla lövträd – ek, lind, alm, ask, avenbok, bok, fågelbär och lönn. Ett mindre inslag av triviala lövträd, dvs björk, asp, rönn och sälg, får förekomma. För 7000 år sedan, under värmeperioden, täcktes stora delar av södra Sverige av ädellövskogar. Sedan dess har de minskat dramatiskt, framför allt genom omvandling till odlingsmark, men också på grund av ett kallare klimat. Det mesta av dagens ädellövskog är områden som tidigare använts till slåtter eller bete fram till 1900-talets början, men som sedan har fått växa igen.

Trystorps ekäng är, namnet till trots, en ädellövskog, men även Lunnasjön kan nämnas som representant. Andelen ädellövträdsområden av skyddad natur är 2,7 %. Av kommunens totala yta utgör de skyddade ädellövträdsområdena 0,1 %.

Barrskogar

Barrskogar är ett samlingsnamn för olika barrskogstyper. Det finns t.ex. hällmarkstallskogar, sandbarrskogar och kalkbarrskogar, var och en med specifika naturvärden knutna till sig. De kan vara gran- eller talldominerade. Karakteristiskt för en skyddsvärd barrskog är att den är flerskiktad med strukturella inslag, substrat eller kontinuitetskvaliteter som ger livsrum åt rödlistade arter. Död ved, både stående och liggande, i tillräcklig mängd är viktigt för många mossor och insekter. I värdefulla barrskogar har inte någon systematisk skogskötsel förekommit, men den har ofta blivit påverkad i mindre utsträckning av mänskliga aktiviteter, men. Det finns ofta mycket mossor och lavar i dessa skogar och utgör viktiga miljöer för däggdjur och fåglar. Att vistas i t.ex. en gammelgranskog är för många rogivande och ger ofta tillfälle till svamp- och bärplockning. Sådana områden har därför ett högt rekreationsvärde.

I kommunen finns flera fina barrskogsområden längs Kilsbergen, bl.a. i Garphyttans nationalpark, Ugglehöjden och Kroksjöskogen i Fasans skogstrakt. Andelen barrskogsområden av skyddad natur är 60,3 %. Av kommunens totala yta utgör de skyddade barrskogsområdena 2,8 %.

Lövskog och blandskog

Förr i tiden brann våra barrskogar med jämna mellanrum. Tallar, särskilt de grova, är motståndskraftiga mot eld och kan klara av flera bränder under sin livstid. Gran och lövträd stryker oftast med. Brandfältet koloniseras sedan av löv, framför allt björk och asp, och bildar en lövskog med triviala lövträd (dvs alla lövträd förutom ädellövträden) som dominerar i upp till 100 år. Så småningom vandrar barrträden in och tar överhanden, men ett visst lövinslag blir kvar. Våra lövskogar och blandskogar är ett resultat av en naturlig succession där lövskog successivt går över till barrdominerad blandskog.

Speciellt viktig för artrikedomen i dessa skogar är grov asp. Den är värd för många insekter, ett flertal rödlistade, som lägger sina ägg i ofta nydödad asp, och larverna utgör sedan en viktig födokälla för fåglar. Fåglar i sin tur bygger gärna bon i grova hålaspar. Ett flertal rödlistade lavar är också knutna till asp.

Eftersom vi idag inte har kvar branden som naturlig störningsregim krävs det att vi iscensätter naturvårdande bränder. Detta sker idag i viss utsträckning i kommunen i Sveaskogs regi. Som naturvårdsinsats kan man t.ex. skapa lövbrännor för att gynna den biologiska mångfald knutet till denna företeelse. Andelen blandskogsområden av skyddad natur i kommunen är 2 %. Av kommunens totala yta utgör de skyddade blandskogsområdena 0,09 %.

Sumpskogar

Det finns olika typer av sumpskogar – gransumpskog, alsumpskog, tallbevuxna myrar, strandskog och blandsumpskog. Dessa biotoper hyser ett stort antal rödlistade arter, framför allt kryptogamer. Orsaken till deras höga naturvärden är att de varit mindre utsatta av mänskig påverkan och naturliga störningar. Samtidigt har flera områden drabbats hårt av markavvattningsföretag. Bävern har också en viktig ekologisk roll som anläggare av vatten i skogslandskapet.

I Skogsvårdsstyrelsens inventering av sumpskogar har mer än 500 objekt dokumenterats i Lekebergs kommun. Dessa utgör 4,6 % av kommunens totala yta. Andelen sumpskog i de skyddade områdena är 0,3 %. I kommunen finns ännu inte något reservat som är baserat enbart på sumpskogsvärden.

Ängs- och hagmarker

Odlingslandskapet innehåller mycket höga värden, både ur kultur- och naturvårdssynpunkt.

Den historiska markanvändningen är orsak till de höga naturvärdena genom att markerna slåttrats och/eller betats men aldrig gödslats, vilket har gynnat ett stort antal växter och insekter. Dessa miljöer har ofta små dammar som är positivt för groddjur. Finns det dessutom stenrösen gynnas kräldjuren. Arealen fodermarker är mer stabil idag än tidigare, men ändå minskar lämpliga livsmiljöer för många arter. Slåtterängar var mycket vanliga på 1800-talet och täckte betydligt större areal än åkern. Då nya brukningsmetoder infördes har ängsmarkerna minskat dramatisk varav det idag bara återstår små fragment. Artrika blomsterängar är ofta väldigt uppskattade av allmänheten som utflyktsmål. Slåtterängen i Sixtorp är en bra representant för biotopen i kommunen.

Hagmarker, då främst naturbetesmarker som är träd- och buskbärande, kan vara väldigt artrika och uppfattas av många som väldigt tilltalande och rofyllt. Hagmarkerna måste betas. Djuren håller marken öppen och skapar förutsättningar för en rik biologisk mångfald. Andelen ängs- och hagmarker av den skyddade natur är 8 %. Av kommunens totala yta utgör de skyddade ängs- och hagmarkerna 0,4 %.

Alléer

Alléer är mycket värdefulla ur både biologiskt och kulturhistoriskt perspektiv. De började anläggas vid, framför allt, slott och herrgårdar i slutet av 1600-talet. De allra äldsta alléträden bör då vara lite mer än 300 år. I framför allt skogsbygderna var alléerna inte bara vackra, utan hamlades för att ge vinterfoder till djuren. Det solexponerade läget i kombination med dammpåverkan från grusvägar och åkrar ger inte sällan en rik moss- och lavflora. Det är också viktiga miljöer för fladdermöss, insekter och hålhäckande fåglar.

Då bilismen ökade och vägar måste breddas fick många alléer stryka på foten. Idag är de automatisk skyddade genom generellt biotopskydd.

I Lekebergs kommun finns flera värdefulla alléer, bl.a. vid Riseberga kloster och vid Trystorp.

Mossar och kärr

Mossar kännetecknas av att de får allt sitt vatten via nederbörden. Detta medför att de är näringsfattiga med en vegetation speciellt anpassat till den näringsfattiga och våta miljön, men det finns också torrare partier. Generellt sett är detta naturligt artfattiga miljöer, men är för den skull inte ointressanta. Det finns sedan flera typer av mossar.

Ett kärr får sitt vatten från kringliggande mark och via nederbörd. Det finns både rikkärr och fattigkärr, vilket beror på den kringliggande markens beskaffenhet, dvs hur mycket näringsämnen den avger med det till kärret rinnande vattnet. Rikkärr bildas ofta på platser där det finns rinnande källvatten. I rikkärren hittar man ofta orkidéer och andra intressanta arter. Har vattnet en hög kalkhalt bildas extremrikkärr, som är mycket artrika.

I Lekebergs kommun finns bl. a. Skagershultsmossen, vilket är en av Mellansveriges största högmossar. Det är det enda objekt av kommunens mossar och kärr som är skyddade idag och utgör 24 % av kommunens skyddade natur. Av kommunens hela yta utgör den 1,3 %.

Sjöar och vattendrag

En grov indelning av länets sjöar kan göras genom att dela upp dem på eutrofa och oligotrofa sjöar. De eutrofa förekommer ofta i slättbygderna med ett intensivt jordbruk och de oligotrofa i mer höglänta områden.

De *eutrofa sjöarna* är inte så djupa, har en bård av vass längs strandkanten och har mycket vegetation. Djurlivet, både insekter och fåglar brukar vara rikt. Strandzonen kan vara en så kallad mad, en våt strandäng, som förr ofta användes till slåtter och bete. Denna miljö brukar vara rik på insekter, fåglar, groddjur och växter. Detta börjar komma tillbaka som naturvårdsåtgärd för att bibehålla den artrikedom som är knutet till denna typ av miljö.

En *oligotrof sjö* har mycket glesa bestånd av vass, klart vatten, med växter som notblomster, braxengräs och strandpryl.

I en sjö ökar förutsättningarna för höga naturvärden om påverkan är liten och markanvändningen runt sjön sker hänsynsfullt, t.ex. en oreglerad sjö omgiven av naturskog, odikade våtmarker och hävdade strandängar. Vattnet bör också vara opåverkat av förorenade utsläpp. Det som påverkar vattenmiljön negativt är skogsbruket som genom avverkning nära strandzonen kan skada vattenmiljön. Även jordbruket orsakar problem om plöjning sker nära strandkanten. I båda fallen läcker näringsämnen, framför allt kväve, ut i vattnet och kan orsaka övergödning. Besprutas åkern med bekämpningsmedel läcker även det rakt ut i vattnet.

I åttonde miljökvalitetsmålet, levande sjöar och vattendrag, framgår att de fysiska vattenmiljöernas natur- och kulturvärden och arter knutna till dem samma ska bevaras. I Sverige har vi ett generellt strandskydd som gäller havet, insjöar och vattendrag. Det omfattar land- och vattenområden minst 100 m från strandlinjen. Skyddets syfte är att bevara den rika floran och faunan i strandområdet och hålla stränderna öppna för allmänheten. Småvatten och våtmarker i jordbrukslandskapet har också ett generellt skydd genom det generella biotopskyddet. Inget reservat i kommunen är baserat enbart på vatten och den biologiska mångfald knuten till detta. Många och bra vattenmiljöer gynnar så mycket annat, t.ex. fiske, rogivande strövområden och bad. Kvarvarande naturliga vattenmiljöer, med så liten påverkan som möjligt, bör prioriteras för skydd.

Biologisk mångfald

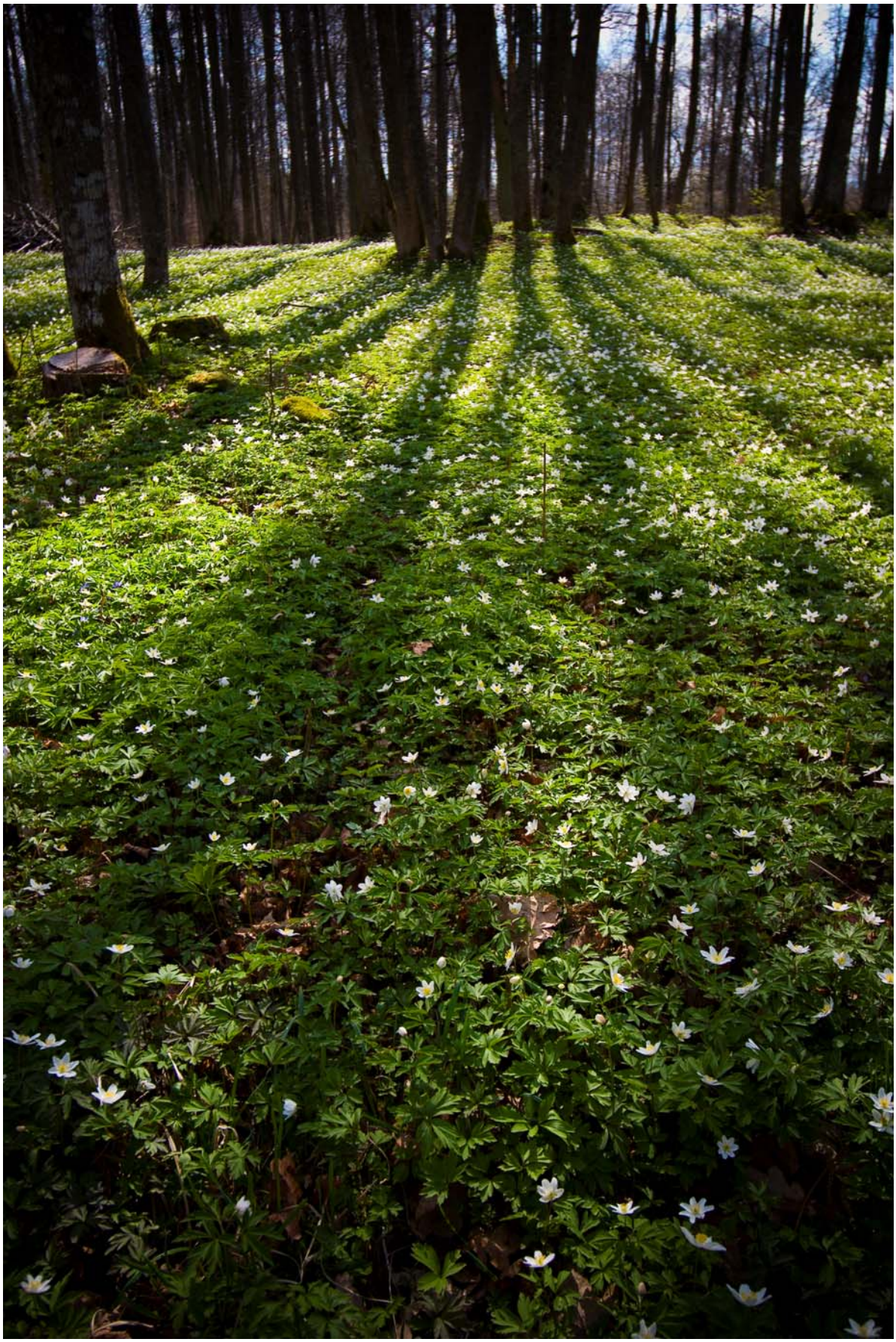

Vad är biologisk mångfald?

Biologisk mångfald, eller biodiversitet, handlar inte enbart om artrikedom. Biologisk mångfald innefattar variationen bland alla levande organismer på jorden, deras livsmiljöer och de ekologiska processer och samband de befinner sig i. Variationen kan delas in i tre nivåer – artrikedom, ekologiska processer och genetisk variation. Den mest uppenbara är variationen mellan arter, artdiversitet, och man pratar ofta om artrikedom. Detta är ett bra mått då man vill jämföra områden med likartad naturtyp. En ogödslad slåtteräng som hävdats under lång tid kan hysa 50 kärlväxtarter medan man i en gödslad hage kanske bara hittar tio arter. Att jämföra artrikedom mellan olika naturtyper är däremot inte relevant, då vissa naturtyper är naturligt artfattiga, andra betydligt artrikare.

Naturen består också av flera olika ekosystem, dvs. den fysiska miljö, eller naturtyper, där växter och djur lever och samspelar. En hög mångfald på ekosystemnivå innebär att det finns flera naturtyper inom ett område, alla med sina speciella artsammansättningar.

Inom en art finns också genetisk variation bland individer och mellan populationer, vilket borgar för att en art kan anpassa sig till olika miljöer och för fluktuationer i klimatet. Det kan finnas individer inom en art som kan klara av att leva i ett kallt klimat, medan andra individer av samma art inte klarar det. Den genetiska variationen buffrar också för negativa inavelseffekter inom en population. Därför är det viktigt att det finns flera populationer av samma art inom spridningsavstånd, så att ett dynamiskt genflöde kan ske för att populationen som helhet ska vara livskraftig. Det är också den genetiska variationen som är grunden för utveckling och uppkomst av nya populationer och arter.

Biologisk mångfald är inte ett statiskt tillstånd i naturen, den varierar över tiden. Det enda som är konstant i naturen är förändringen och förändringen kan ha naturliga orsaker, t.ex. klimatförändringar, brand och översämningar, men skapas också av människans aktiviteter. Att bevara biologisk mångfald är inte detsamma som att försöka stoppa tiden. Dynamiska, naturliga processer, där människan på ett ansvarsfullt sätt interagerar, måste tillåtas. Människan måste dock se till att detta inte leder till förlust av biologisk mångfald. I många fall finns en utdöendeskuld i naturen, där vissa arter tjurnackat lever kvar på en plats, trots att miljön inte längre är lämplig på grund av att människan har förstört denna miljö. Vi måste tillgodose att förökningsmöjligheter finns och att tillräckligt många och tillräckligt stora områden bevaras för att säkra organismernas överlevnad.

Varför bevara den biologiska mångfalden?

Att bevara den biologiska mångfalden är viktigt, inte bara för växterna och djurens skull, utan lika mycket för vår egen del. Människan och andra organismer är beroende av den biologiska mångfalden för sin överlevnad. Dagens kunskap om viktiga ekologiska processer och funktioner är bristfällig och arters försvinnande kan sätta dessa funktioner ur spel eller påverka andra arters livsvillkor. De ekologiska processerna är komplicerade system, men det finns formulerade tröskelvärden för hur mycket som bör finnas kvar av ett ekosystem innan det kan betraktas som utarmat. Dessa tröskelvärden är på många håll passerade och mycket håller på att försvinna. Den biologiska mångfalden är en förutsättning för ekosystemens funktion och livsuppehållande processer.

Det finns också praktiska skäl till att bevara den biologiska mångfalden. Vi hämtar råvaror i form av gener eller ämnen från växt- eller djurriket till olika industriella ändamål, t.ex. mediciner. Ett fungerande ekosystem gör oss tjänster såsom rening av vatten och luft, regenererar grundvatten och dämpar vattenflöden. Detta innebär också höga ekonomiska värden. Den förser oss även med mat. Idag vet vi inte vilka resurser vi kan behöva i framtiden, så förlust av arter kan innebära förlust av potentiella resurser.

Den biologiska mångfalden har även stora sociala värden då den tillfredsställer emotionella behov. Höga naturvärden och artrikedom sammanfaller ofta med höga rekreationsvärden. Att vistas i naturen kan verka lugnande på stressade personer. Man vet också att träd och grönska har gynnsamma effekter på människors rehabilitering efter sjukdomar och svåra skador. Den har också höga värden genom turism och friluftsliv. Om vi lider förlust av den biologiska mångfalden blir våra liv fattigare, både ekonomiskt och själsligt. Vi är beroende av biologiska resurser och ekosystemens tjänster för både vår försörjning och vårt långsiktiga välbefinnande.

Hot mot den biologiska mångfalden

Viktigaste orsakerna till förlust av biologisk mångfald är förstörelse och/eller förändring av organismers livsmiljöer. Generellt kan sägas att uppsplittring av värdefulla biotoper kan göra att arter försvinner helt eller att endast fragment av populationen klarar att leva kvar. Populationen blir då känslig för negativ påverkan och t o m tillfälligheter såsom ogynnsam väderlek, kan på en säsong driva populationen till utdöende.

De viktigaste orsakerna till att arter försvinner i odlingslandskapet är förändringar genom minskad betesdrift på naturbetesmarker, slåtter av ängar upphör och att jordbruk läggs ned. Andra negativa störningar är exempelvis torrläggning och invallning av våtmarker, utfyllnad av småvatten och effekter från andra markavvattningsmetoder. I odlingslandskapet som helhet har trenden varit att omstrukturera små jordbruk till expansiva jordbruksenheter, och det gammeldags kulturlandskapet har därmed förvandlats till ett ensartat åkerlandskap. Viktiga mosaiker av miljöer och ekologiska samband med stort värde för många djur och växter har därmed brutits sönder eller helt försvunnit. Under andra hälften av 1900-talet har också den allt mer tilltagande användningen av kemikalier i jordbruket inneburit stora problem för biologisk mångfald i ekosystem i såväl vatten, land och luft. Många viktiga frågor återstår att lösa i odlings-

landskapet, och detta är inte helt enkelt då så många aktörer är involverade.

I skogslandskapet försvinner arter på grund av ett ensidigt skogsbruk med likåldriga bestånd som resultat. Effekter av slutavverkning, markavvattning och bortförsel av död ved har gjort långtidsverkande avtryck på skogens biologiska mångfald. Idag arbetar skogsbruket som helhet för mer naturvårdshänsyn, men eftersom det är många aktörer inblandade tar det tid för förändringar att slå igenom och nettoförlusten av biologisk mångfald i skogslandskapet fortgår därför.

Storskaliga miljöstörningar som försurning, övergödning av vatten och mark och spridning av miljögifter och kemikalier påverkar den biologiska mångfalden negativt, vilket även exploatering såsom täkter, bebyggelse, vägar och mycket annat gör. Sammantaget innebär detta att arters livsmiljöer förstörs eller fragmenteras med isolering och så småningom utdöenden som följd.

Positiva ”störningar” som gynnar den biologiska mångfalden, och som i många fall har skapat den rikedom vi har, är för skogslandskapet bl.a. skogsbränder, stormar och insektsangrepp. I odlingslandskapet har slåtter och bete skapat mosaiker av livsmiljöer och höga naturvärden. Periodvis återkommande översvämningar och t.ex. bäverns anläggande av småvatten, har också varit positiva för biologisk mångfald i både skogs- och odlingslandskapen. Dessa naturliga processer har vi allt mer gjort oss av med, vilket skapat svårigheter för en stor andel av den biologiska mångfalden.

Ett mer miljö- och naturvårdsnära brukande av marken, oavsett om den är belägen i skogs- eller odlingsbygd, kan sannolikt endast resultera från ekologisk produktion och återskapande av kringliggande miljöer med stora värden för ekologiska samband. Detta är också en viktig förutsättning för att generationsmålet ska lyckas, för att nå detta kräves samordnade insatser och en bred samverkan mellan medborgarna och alla andra aktörer – från enskilda, till näringsliv, kommun och stat.

Hotade arter

En art som löper risk att inom en given framtid dö ut betraktas som rödlistad. Ju kortare tid till utdöende, desto mer hotad är den. För att hamna på rödlistan har arterna genomgått en riskbedömning som bygger på internationellt vedertagna kriterier. Den omfattar kärlväxter, alger, mossor, lavar, ryggradsdjur och ryggradslösa djur. Rödlistan arbetas fram av ArtDatabanken vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU). De hotade arterna kategoriseras utifrån deras utdöenderisk i klasserna:

Försvunnen (RE – Regionally Extinct)
Akut hotad (CR – Critically Endangered)
Starkt hotad (EN – Endangered)
Sårbar (VU – Vulnerable)
Missgynnad (NT – Near Threatened)
Livskraftig (LC – Least Concern, rödlistas ej)

Ytterligare en kategori finns där det inte finns tillräckligt med kunskap, men misstanke finns att den inte är livskraftig – Kunskapsbrist (DD – Data Deficient). Dessa arter betraktas som nationell hotade. Rödlistan omprövas och revideras vart femte år. Den senaste är från 2005 (Gärdenfors 2005). För vidare information se www.artdata.slu.se.

Arter som är hotade eller skyddsvärda i ett europeiskt perspektiv tas upp i EU:s art- och habitatdirektiv och skyddas genom Artskyddsförordningen. För dessa arter har eller ska ett åtgärdsprogram upprättas för att arten ska bevaras inom sitt naturliga utbredningsområde i stabila populationer. Vissa av arterna som tas upp i direktivet är även nationellt rödlistade. Framför allt tre av dessa arter kommer att tas upp i denna naturvårdsplan – flodpärlmussla (Margaritifera margaritifera, VU 2005), läderbagge (Osmoderma eremita, NT 2005) och större vattensalamander (Triturus cristatus, LC 2005). De två förstnämnda är dessutom ansvarsarter för Sverige, då de är än mer hotade i övriga Europa. Alla tre arterna är även fridlysta. Att en art är fridlyst innebär inte per definition att den är sällsynt eller hotad. Om en art är fridlyst får man ej plocka, gräva upp, fånga, döda eller på annat sätt samla in eller skada exemplar av arten. I vissa fall får man inte heller ta bort eller skada artens frön, ägg, rom eller bon. För vissa arter kan fridlysningen innebära att det är förbjudet att gräva upp eller plocka den för försäljning, men att det är tillåtet att plocka en bukett till sig själv.

Signalarter kallas de arter som med sin förekomst signalerar att det finns naturvärden av något slag på lokalen. Dessa arter behöver inte vara sällsynta men de är knutna till en viss typ av miljö som är skyddsvärd.

Mål med naturvården

Naturvårdens mål har satts upp av olika instanser och på olika nivåer. Här presenteras de nu gällande internationella, nationella, regionala målen och Lekebergs kommuns naturvårdsmål.

Internationella mål

Natura 2000

Natura 2000 är ett nätverk inom EU med syfte att skydda värdefull natur. Avsikten är att vissa utpekade arter och naturtyper som är särskilt angelägna i ett europeiskt perspektiv ska skyddas. Varje medlemsland ansvarar för att de utpekade områdena sköts och skyddas så de uppnår gynnsam bevarandestatus. Detta innebär att ett utpekat område ska skötas på lämpligt sätt eller bibehålla den naturliga dynamiken för att bevara de naturvärden det blivit utpekat för. På detta följer också att aktiviteter runt om Natura 2000-områden måste bedrivas på ett sådant sätt att förutsättningarna i området ej störs eller påverkas negativt.

Två EU-direktiv – fågeldirektivet och art- och habitatdirektivet – ska ge skydd åt ca 100 växt- och djurarter och 90 naturtyper i Sverige. De två direktiven är grunden för EU:s naturvårdspolitik, vilken har sitt ursprung ur internationella överenskommelser, där den viktigaste är konventionen om biologisk mångfald. I Lekebergs kommun finns idag 16 Natura 2000-områden. Länsstyrelsen svarar för skötsel, skydd och tillsyn. För skogliga åtgärder svarar skogsvårdsstyrelsen.

Ramdirektivet för vatten

Ramdirektivet för vatten, eller vattendirektivet som det ofta kallas, är ett annat samlande EU-direktiv. Detta gäller för vatten och har kommit till för att skydda Europas vatten. Vatten är nödvändigt för liv på vår planet och människans existens och våra ekonomiska aktiviteter är beroende av denna resurs. Det huvudsakliga syftet med direktivet är att uppnå och bibehålla en god ekologisk vattenstatus. En ekologiskt hållbar vattenkonsumtion ska, med avseende på kvalitet och kvantitet, genom ett långsiktigt skydd av tillgängliga vattenresurser främjas. Senast 2015 ska en hållbar vattenanvändning säkerställas över hela Europa. Ramdirektivet innehåller en skyldighet för alla medlemsländer att uppnå vissa miljökvalitetsmål. Alla vatten ska klassas efter hur stor avvikelsen är från vattnets naturliga tillstånd, där en viss avvikelse godkänns. Vattendirektivet omfattar både grundvatten och ytvatten (sjöar, vattendrag och kustvatten). Det omfattar också skydd för de ekosystem på land och våtmarker som kan påverkas av vattnets kvalitet. För att åstadkomma miljöförbättringar arbetar direktivet både med utsläppsnivåer och kvaliteten i yt- eller grundvatten.

Vattenplanering utgår från avrinningsområden där man följer naturens egna gränser för vattnets flöde. Fyra av de femton nedan beskrivna miljökvalitetsmålen berör direkt vatten. Ramdirektivet för vatten kan laddas ner i fulltext från www.naturvardsverket.se.

Konventionen om biologisk mångfald

Konventionen om biologisk mångfald tillkom i Rio de Janeiro 1992 under FN:s konferens om miljö och utveckling. 168 stater har undertecknat eller anslutit sig till konventionen som har tre övergripande mål:

- bevara den biologiska mångfalden,
- nå ett hållbart nyttjande av mångfaldens beståndsdelar,
- ge rättvis fördelning av den nytta som kan utvinnas ur genetiska resurser.

Konventionen gäller både vilda och domesticerade (förädlade) organismer. Varje land som undertecknat har själva ansvar för att nationella aktionsplaner tas fram för att bevara och hållbart nyttja den biologiska mångfalden.

Vid världstoppmötet om hållbar utveckling i Johannesburg 2002 antogs ett mål om att kraftigt minska förlusten av biologisk mångfald till år 2010. Målsättningen är att andelen hotade arter år 2000 ska minska med minst 30 % till år 2010. Andelen försvunna arter ska inte ha ökat.

Andra konventioner

Sverige har ratificerat ett antal konventioner utöver konventionen om biologisk mångfald, varav några beskrivs kortfattat nedan:

Bernkonventionen syftar till att skydda vilda djur och växter och deras naturliga miljöer i Europa. Den undertecknades 1979 och trädde i kraft 1982 och omfattar de länder som är medlemmar av Europarådet

Bonnkonventionen är en global naturvårdskonvention som syftar till att skydda vilda djur under flyttningar mellan olika områden. Konventionen har arbetats fram inom FN-systemet. Den undertecknades 1979 och trädde i kraft 1983.

CITES-konventionen, eller *Washingtonkonventionen*, reglerar den internationella handeln med utrotningshotade växter och djur.

Världsarvskonventionen är en global konvention om både naturvård och kulturvård. Det speciella är att man i ett och samma avtal binder ihop världens samlade arbete för naturskydd och skydd av kulturminnesmärken. Konventionen har arbetats fram inom FN:s organisation för utbildning, forskning och kultur (UNESCO).

Ramsarkonventionen syftar till att skydda och bevara våtmarker och vattenmiljöer och deras livsformer och använda dem på ett hållbart sätt. Det är en global naturvårdskonvention och den har arbetats fram mellan parterna som en fristående konvention, inte inom ramen för någon internationell mellanstatlig organisation.

Agenda 21 är ett handlingsprogram för hållbar utveckling inför det 21:a århundradet med syfte att komma till rätta med världens miljö- och utvecklingsproblem. I kap 15 finns mål och åtgärder som syftar till att förbättra bevarandet av biologisk mångfald och åstadkomma ett hållbart nyttjande av biologiska resurser samt att stödja konventionen om biologisk mångfald.

Skogsvårdslagen

Skogsvårdslagen uttrycker samhällets krav på skogsägaren. Enligt lagen och rådande skogspolitik ska ekonomiska och ekologiska aspekter ges samma tyngd. Skogen är en nationell tillgång som ska skötas så att den uthålligt ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls.

Skogsmark är sådan mark som är lämplig för virkesproduktion och som kan producera minst 1 m3 per år och hektar. Mark som inte kan kallas för impediment, t.ex. sumpskogar, bergbranter och mossar. På sådana ytor finns ofta restriktioner och ibland förbud mot avverkning, skogsvårdsåtgärder och gödsling.

Områden som hyser höga naturvärden klassas som nyckelbiotop. Detta kan vara allt från ett enskilt träd till stora sammanhängande arealer. I dessa råder normalt samrådsplikt enligt kap 12 6§ miljöbalken.

Nationella miljömål

Miljökvalitetsmål

Riksdagen har fastlagt femton nationella miljökvalitetsmål som beskriver vilka kvaliteter vår miljö och våra natur- och kulturresurser måsta ha för att vi ska kunna uppnå en ekologisk hållbar utveckling ur ett generationsperspektiv:

1. Begränsad klimatpåverkan
2. Frisk luft
3. Bara naturlig försurning
4. Giftfri miljö
5. Skyddande ozonskikt
6. Säker strålmiljö
7. Ingen övergödning
8. Levande sjöar och vattendrag
9. Grundvatten av god kvalitet
10. Hav i balans
11. Myllrande våtmarker
12. Levande skogar
13. Ett rikt odlingslandskap
14. Storslagen fjällmiljö
15. God bebyggd miljö
16. Ett rikt växt- och djurliv

Det sextonde miljökvalitetsmålet – ett rikt växt- och djurliv – tillkom under slutet av 2005 för att fylla de luckor som finns i de befintliga målen och berör biologisk mångfald.

Målen har tagits fram för att vi ska kunna lämna över ett samhälle till nästa generation där de stora miljöproblemen är lösta, allt för att uppnå en ekologiskt hållbar samhällsutveckling. Dessa mål ska vara vägledande i det kommunala arbetet. Eftersom målen är allmänt formulerade behövs mer konkreta mål, bl.a. regionala mål, som fastställs av länsstyrelserna, och lokala mål som kommunerna kan besluta om. De regionala målen finns i Miljömål för Örebro län, där miljömål för olika områden sätts upp, problemen definieras och miljötillståndet i länet beskrivs. På kommunal nivå kan de nationella målen konkretiseras t.ex. i form av en naturvårdsplan. I Vattendirektivet/Ramdirektivet finns riktlinjer hur vi ska uppnå och bibehålla en god ekologisk vattenstatus. Alla miljökvalitetsmålen påverkar, direkt eller indirekt, den biologiska mångfalden. Nedan redovisas fem av de femton målen, som ligger närmast till hands för denna naturvårdsplan:

Levande sjöar och vattendrag
Sjöar och vattendrag skall vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer skall bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion skall bevaras samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.

Myllrande våtmarker
Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet skall bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden.

Levande skogar
Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas.

Ett rikt odlingslandskap
Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks.

God bebyggd miljö
Städer, tätorter och annan bebyggd miljö skall utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden skall tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar skall lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

Ett rikt växt- och djurliv
Alla arter som naturligt förekommer i Sverige ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med bibehållen genetisk variation. Den biologiska mångfalden bevaras genom att arternas livsmiljöer och ekosystemens funktioner och processer värnas. Naturen med dess växter, djur och övriga organismer är en väsentlig del av människans livsmiljö och en grund för vår hälsa och välfärd.

Nationella naturvårdsmål

Några av delmålen är särskilt viktiga för den kommunala och regionala naturvårdsplaneringen:

- Hotade arter ska ges möjlighet att sprida sig till nya lokaler inom sina naturliga utbredningsområden så att populationerna långsiktigt säkras
- Biotoper som är viktiga för den biologiska mångfalden i sjöar och vattendrag bör skyddas i möjligaste mån
- Odlingslandskapets bevarandevärden ska tryggas bl.a. genom att skapa lämpliga förutsättningar för att uppnå livskraftiga populationer av odlingslandskapets hotade arter, lantraser och lantsorter. Värdefulla ängs- och hagmarker ska skötas på ett ändamålsenligt sätt.
- För att uppnå god bebyggd miljö ska behovet av grönområden i och nära tätorter tillgodoses i den kommunala planeringen.

Miljömålen är högt satta och för att vi ska nå dem inom rimlig tid behövs ändrade tankesätt och ändrat agerande. För att nå miljömålen behövs styrmedel.

Fyra typer av styrmedel som används av samhället är:

- juridiska styrmedel (lagar och regler, förordningar och föreskrifter),
- ekonomiska styrmedel (skatter, avgifter, bidrag, stöd, utsläppshandel, skatteväxling),
- information som styrmedel (opinionsbildning, kunskapsförmedling, goda exempel),
- samhällsplanering (övergripande om hur man får in frågor om långsiktigt hållbar utveckling i planeringen av bebyggelse, transportvägar och annan infrastruktur).

Folkhälsomålet

Regeringen har också gett i uppdrag till Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet att ta fram ett underlag till en handlingsplan för att förbättra förutsättningarna till goda matvanor och fysisk aktivitet. Syftet är att vi ska kunna uppnå det övergripande folkhälsomålet – ”att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen”. I denna handlingsplan uppmanas kommunerna att i syfte att bevara och utveckla friluftslivet och möjligheter till fysisk aktivitet utarbeta en naturvårdsplan. Parallellt med planerade projekt eller som en del av miljökonsekvensbeskrivningar bör hälsokonsekvensbedömningar utföras.

Regionala miljömål

Miljömål för Örebro län 2005-2010
Syftet med de regionala miljömålen är att vi ska kunna lämna över en bra miljö till våra barn och barnbarn. Detta miljömålsarbete är ett samarbetsavtal mellan länets kommuner, Landstinget, Skogsvårdsstyrelsen och Länsstyrelsen. I Miljömål för Örebro län 2005-2010 har fem fokusområden diskuterats fram:

- Trafik
- Energi
- Giftfri miljö
- Fysisk planering
- Vatten

I de regionala miljömålen tas även generella åtgärder som berör alla eller många mål upp. Alla miljökvalitetsmålen påverkar den biologiska mångfalden, direkt eller indirekt. Det är därför viktigt att, så långt det är möjligt, beakta miljömålen i kommunens olika beslutsprocesser. I dokumentet tas de åtgärdsförslag upp som direkt berör kommunens arbete med naturvård. I kommunens naturvårdsmål är det framför allt levande sjöar och vattendrag, myllrande våtmarker, levande skogar, ett rikt odlingslandskap och ett rikt växt- och djurliv som kommer att beröras. Regionala delmål för Örebro län som är relevanta för naturvården i Lekebergs kommun:

8. Levande sjöar och vattendrag

Delmål 1. Senast år 2005 ska berörda myndigheter ha identifierat och tagit fram åtgärdsprogram för restaurering av Sveriges skyddsvärda vattendrag eller sådana vattendrag som efter åtgärder har förutsättningar att bli skyddsvärda. Senast till år 2010 ska minst 25 % av de värdefulla och potentiellt skyddsvärda vattendragen ha restaurerats.

Delmål 2. Senast år 2005 ska berörda myndigheter ha identifierat och tagit fram åtgärdsprogram för särskilt värdefulla natur- eller kulturmiljöer som behöver ett långsiktigt skydd i eller i anslutning till sjöar och vattendrag. Senast år 2010 ska minst hälften av de skyddsvärda miljöerna ha ett långsiktigt skydd.

Delmål 5. Senast år 2005 ska åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter och fiskstammar som har behov av riktade åtgärder.

11. Myllrande våtmarker

Delmål 1. En regional strategi för skydd och skötsel av våtmarker och sumpskogar ska finnas senast år 2007.

Från och med 2005 ska inte skogsbilvägar byggas, eller andra typer av ingrepp utföras, så att våtmarker med höga natur- eller kulturvärden påverkas negativt.

Delmål 4. I Örebro läns odlingslandskap ska senast år 2010 minst 500 hektar våtmarker eller småvatten ha anlagts eller återställts jämfört med nivån år 2000. Arealen ska rymma en stor variation av våtmarkstyper och vattenregimer samt innefatta minst 120 småvatten (<1,0 hektar). Detta mål berör direkt kommunen.

Delmål 5. År 2010 ska de åtgärder som föreskrivs i de nationella åtgärdsprogram för hotade arter som berör vårt län ha genomförts. Senast år 2005 ska det även ha analyserats vilka arter utöver de som ingår i nationella program som bör bli föremål för regionala åtgärdsprogram och arbete med att ta fram även sådana program ska ha inletts.

12. Levande skogar

Delmål 1 a. Skyddsvärd skogsmark ska tas ur produktion. Minst ett naturreservat med betydelse främst för biologisk mångfald bör avsättas av kommunen före 2010. Delmålet berör direkt kommunen.

Delmål 2 a. Mängden död ved och arealen lövrik skog ska öka.

Delmål 3. Skogsmarken ska brukas på sådant sätt att fornlämningar inte skadas och så att skador på övriga offentligt dokumenterade och värdefulla kulturlämningar är försumbara senast år 2010.

Delmål 4. Arbete med att genomföra de nationella åtgärdsprogram som berör vårt län ska ha inletts senast år 2005. Regionala åtgärdsprogram ska senast till 2006 finnas och ha inletts för flodpärlmussla, mosippa och cypresslummer. Till år 2005 ska även ha analyserats vilka arter som därutöver bör bli föremål för regionala åtgärdsprogram och arbete med att ta fram även sådana program ha inletts.

Delmål 5 b. Rekreationsbehovet i tätortsnära skogar ska tillgodoses och ett utbildningsprogram om särskild hänsyn till sociala värden i tätortsnära skogar ska tas fram.

Flera delmål som berörs under Levande skogar är att det kommunala skogsbruket senast 2010 bör vara miljöcertifierat inom det certifieringssystem som vid tidpunkten för certifieringen har den högsta ambitionsnivån och konkretiseringsgraden vad gäller naturhänsyn.

13. Ett rikt odlingslandskap

Delmål 1 a och b. Naturbetesmark och hävdad ängsmark ska bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden. De betesmarker som ingår i ängs- och betesmarksinventeringen ska prioriteras. Kommunen ska uppmuntra och stötta projekt som bidrar till att fler biologiskt och kulturhistoriskt värdefulla marker hävdas. Man kan också informera om möjligheten att ansöka om stöd för miljövänligt jordbruk för detta.

Delmål 1 c. Arealen skogsbete ska öka genom att beteshävden återupptas på marker där skogsbete tidigare bedrivits.

Delmål 2 a. Mängden småbiotoper i odlingslandskapet ska bevaras i minst dagens omfattning i hela länet. På sikt ska mängden småbiotoper öka.

Delmål 2 b. Mängden småvatten (<1,0 hektar) i länets odlingslandskap ska öka (detta är kopplat även till miljökvalitetsmål 11, myllrande våtmarker).

Delmål 5. År 2010 ska de åtgärder som föreskrivs i de nationella åtgärdsprogram för hotade arter som berör vårt län ha genomförts. Senast år 2005 ska det även ha analyserats vilka arter utöver de som ingår i nationella program som bör bli föremål för regionala åtgärdsprogram och arbete med att ta fram även sådana program ska ha inletts.

Delmål 8. Senast år 2010 ska skyddszoner ha anlagts på all åkermark längs större vattendrag (sådana som är vattenförande hela året) i länets slättbyggd.

16. Ett rikt växt- och djurliv

Förslag till regionala delmål och åtgärder för detta tämligen nyinrättade miljömål finns i remissform hos Länsstyrelsen i Örebro län.

Naturvårdsmål för Lekebergs kommun

Tyngdpunkten i denna naturvårdsplan ligger på naturvård och friluftsliv och till grund för kommunens naturvårdsmål ligger internationella, nationella och regionala mål. Naturvårdsmålen ska vara vägledande för allt kommunalt arbete.

Övergripande naturvårdsmål för Lekebergs kommun

- Kommunens invånare ska ha god tillgång på rika naturupplevelser.
- Den biologiska mångfalden ska bevaras. Den i kommunen förekommande variationsrikedom av naturtyper och arter ska bibehållas och ges förutsättningar att fortleva i livskraftiga populationer under naturliga betingelser
- Värdefulla geologiska bildningar, såsom drumliner, ska bevaras.
- Hushållningen av naturresurser ska vara långsiktigt hållbar .

I det övergripande naturvårdsarbetet bör kommunen lägga in landskapsstrategiska perspektiv på planering och brukande. Med detta menas att det kan finnas stora fördelar att tänka i ett vidare perspektiv och använda större planeringsenheter för att värdera mål mot åtgärder. Ett exempel kan vara att långsiktigt arbeta med frågor i det för Lekebergs kommun så karakteristiska och natursköna eklandskapet som delvis finns insprängt i drumlinområdet. Ur ett landskapsekologiskt naturvårdsperspektiv är målet att minska isoleringen bland ekbestånden, och att tillåta föryngring och gynnande skötsel i befintliga områden. För att nå detta mål krävs samverkan mellan kommun, berörda myndigheter och olika markägare utanför redan idag skyddade och förvaltade områden, t.ex. för att teckna avtal för att ställa om mark till ekskog, eller i planfrågor. Denna arbetsprocess innebär att delaktighet och förståelse ökar bland de flesta aktörer som berörs, vilket är viktiga ledord för det demokratiska medborgarperspektivet.

Delmål och åtgärder

Här tas de delmål och åtgärder upp som kommunen föreslås genomföra eller planera för under programperioden. Vid avvägningar mot andra intressen ska en noggrann dokumentation, konsekvensanalys och uppföljning göras. Nedan följer först en sammanfattning på de mål som har högst prioritet och bör utföras före programperiodens slut. Därefter är åtgärderna uppdelade under sju rubriker.

Kortsiktiga mål

- Ekmiljöerna i Lekebergs kommun är mycket skyddsvärda och är även värdmiljö för läderbaggen, vilket är en symbolart i sammanhanget. Eklandskapet erbjuder även högt rekreationsvärde, även från ett estetiskt perspektiv. Minst ett ekområde bör få kommunalt skydd före år 2010.
- Inledande arbeten ska inledas för att på sikt skydda värdefulla vattenmiljöer, framför allt vattendrag som hyser flodpärlmussla. Biotopvård i vatten bör genomföras för att restaurera åtminstoneinst ett vattendrag till 2010, vilket senare bör erhålla skydd.
- Inrätta ett kommunalt naturreservat för naturvård och rekreation i Bergaskogen, med fastställd åtgärds- och skötselplan.
- Inventera förekomsten av småvattenlandskap, dvs platser med mosaiker av ängs- och hagmark, slåttermark, lövrik skog och småvatten samt våtmarker. Genomföra åtgärder för att restaurera och nyskapa åtminstone 20-30 småvatten fram till 2010 på platser där det finns särskilda behov.

Långsiktiga mål

- Inträngda solitära ekar av grövre dimensioner ska friställas, minst 20 träd till år 2010. Friställningen på aktuella lokaler bör ske successivt under en period på ca tre år.
- Under perioden 2006-2010 bör arbeten med att minska fragmenteringen av eklandskapet inledas. Syftet är att minska spridningsavstånden mellan enskilda ekbestånd, genom riktad markanvändning som på sikt ökar mängden ek- och lövskogsmiljöer.
- Buffertzoner bör upprättas längs vattendrag som hyser flodpärlmussla, genom t.ex. samrådsavtal vid Lekhytteån, Mullån och Lillån (genom Vekhyttan), samt att inleda diskussioner kring hur vandringshinder för öring kan åtgärdas.
- Inventering och klassning av de objekt som finns med i objektskatalogen men ej är bedömda.
- Restaurering/återskapande av Spångakärret.

Åtgärder

Nedan följer förslag på åtgärder i naturvårdsarbetet.

Fysisk planering och exploatering

Vid all exploatering påverkas naturmiljön. Kommunen är därför bunden enligt 6 kap. miljöbalken att göra en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) vid planerade verksamheter eller åtgärder. En MKB ska alltid tillföras tillståndsansökningar för vattenverksamhet, miljöfarlig verksamhet och täktverksamhet, i vissa fall även för andra verksamheter. Det är Länsstyrelsen som bestämmer detta efter att sökanden har haft ett första samråd med dem. Detta är viktigt då vi vill hejda förlusten av den biologiska mångfalden.

Åtgärder

- Naturvårdens och friluftslivets intressen bör tas i beaktande vid all fysisk planering och exploatering. Konsekvensanalyser ska i det sammanhanget upprättas av kommuns förvaltningar i samråd med kompetens från den egna naturvårdsorganisationen. I tillämpliga fall anlitas externa konsulter för att inlämna underlag eller utlåtanden. Miljökonsekvensbeskrivningar ska upprättas och dokumenteras.

Ekologisk landskapsplanering

Naturen och dess arter känner inte av några administrativa gränser. Därför är det viktigt att se till landskapet som helhet när man planerar för natur. Frågor som kommer upp är hur stora områden och hur tätt bör de ligga för att säkra olika arters långsiktiga överlevnad. Hur mycket fragmentering tål ett ekosystem innan det kraschar? Hur långt bort kan ett reservat ligga från tätorten för att fortfarande vara välbesökt? Fortfarande finns det kunskapsluckor om olika arters biologi och ekologiska processer, men man kan analysera brister av en viss arts livsmiljö och sedan anpassa skötseln utifrån resultaten.

Åtgärder

- Verka för att en landskapsplan upprättas för ett nätverk av framtida ekjättar och ekmiljöer för långsiktigt bevarande av Lekebergs karakteristiska eklandskap och dess symbolart läderbaggen.
- Verka för att en landskapsplan för biologiskt värdefulla vattendrag upprättas och i syfte att åtgärda och bevara symbolarterna flodpärlmusslan och öringen, samt deras gemensamma fortlevnad inom kommunen. Kommunen bör i detta sammanhang arbeta för att upprätta buffertzoner genom samrådsavtal eller biotopskydd längs de vattendrag där förekomst av flodpärlmusslan är känd.
- Verka för att mosaikartade miljöer med inslag av ängs- och hagmarker, slåttermarker, lövrika skogar och småvatten samt våtmarker (s k småvattenlandskap) bevaras eller återskapas, med den större vattensalamandern som symbolart.

Viktiga aspekter är förmedling av kunskap, samt bättre samverkan med markägare och andra aktörer.

Miljöövervakning och uppföljning

Övervakning och uppföljning av att naturvärdena upprätthålls i kommunen är en viktig del av naturvårdsarbetet. Syftet med miljöövervakning är att beskriva tillståndet och bedöma förändring och upptäcka eventuella hot. Med hjälp av detta ska vi kunna göra en uppföljning om målen nås och att naturvärdena i kommunen upprätthålls. Uppföljning av naturvårdsplanmet bör ske kontinuerligt för att nödvändiga kompletteringar och revideringar ska kunna göras.

Åtgärder

- Årlig uppföljning av naturvårdsarbetet, t.ex. sammanställning av uppgifter om beslut, yttranden, naturvårdsinsatser, tillsynsverksamhet m.m.
- Kompletterande naturinventeringar och kontinuerlig revidering av naturvårdsplanen.
- Analys och utvärdering av hur denna naturvårdsplan påverkat naturvårdsarbetet i kommunen, utförs under programperiodens slut.

Kunskapsinsamling

För att kunna bevara den biologiska mångfalden måste vi veta var den finns och var den är som mest värdefull. Detta är också viktigt att veta vad vi har idag för att kunna ha en långsiktig hushållning av naturresurserna. Det finns idag ett bra kunskapsunderlag om kommunens värdefulla områden genom inventeringar i länsstyrelsens eller skogsvårdsstyrelsens regi men även av ideella föreningar. Men det finns ett behov av fler inventeringar. Statusen för värdefulla naturområden förändras, liksom läget för de rödlistade arterna. Denna kunskap behöver därför uppdateras. Det finns också områden som inte har blivit inventerade och naturvärdesbedömda.

Åtgärder

- Egna inventeringar av hotade arter, dvs både rödlistade arter och arter i EU:s fågel- och habitatdirektiv.
- Inventering och klassning av de objekt som finns med i objektskatalogen men ej är bedömda.
- Ta del av inventeringar och analyser som andra myndigheter gör.
- Samverka med andra myndigheter som producerar kunskap och data som kan vara värdefulla i kommunens naturvårdsarbete, t.ex. Länsstyrelsen i Örebro län.

Skydd av miljöer

För att säkerställa arters fortlevnad, bevarande av vissa naturtyper krävs ibland att områden avsätts som naturreservat eller får någon annan typ av skyddsform (dessa beskrivs kortfattat i kapitlet Naturvårdens verktyg). I kommunen finns elva naturreservat, varav

ett är kommunalt, och en nationalpark. Ytterligare fjorton objekt är under bearbetning för skydd som naturreservat, varav ett är kommunalt.

Åtgärder

- Undersöka möjligheterna att avsätta områden som naturreservat eller annat skyddat område. Minst ett ädellövträdsområde bör skyddas före år 2010, t.ex. Härvesta Norra. Andra tänkbara, skyddsvärda områden: Lunnasjön södra delen, Lekhytteån, Limbergsgruvorna.

Skötsel av miljöer

Vissa av de höga naturvärden vi har idag är så höga på grund av att människan har skött naturen på ett visst sätt under väldigt lång tid. Ett tydligt exempel på detta är en artrik ängsmark. Arter knutna till denna naturtyp har genom århundraden anpassat sig till de magra förhållanden som råder och den återkommande störningen som bete eller slåtter innebär. Upphör hävden kommer ängen att växa igen. De hävdgynnade arterna som vi förknippar med en blomsteräng konkurreras ut och ersätts av ett mer ensartat växt- och djursamhälle.

Vissa skogar behöver också skötas. Det är framför allt lövskogar och hassellundar som, för att bibehållas, behöver röjas från t.ex. gran. Lövskogar är ofta ett successionsstadium mot granskog. Tidigare uppstod de kontinuerligt genom att barrskogen brann och ersattes med löv, men idag tillåts inte bränder i någon större omfattning. Därför kan vi genom att införa brandregimer gynna lövträden. Branden är en förutsättning också för vissa kärlväxter och insekter.

Idag är många våtmarker förstörda genom dränering och utdikning. Vattendrag är ofta reglerade så de inte svämmar över strandzonen på våren. Insatser för att återskapa en naturlig vattenfluktuation i de områden som tidigare varit våtmarker eller periodvis översvämmade bör utföras. Vandringshinder i vattendrag kan röjas bort. För att återskapa tidigare våta miljöer i dränerade områden kan dammar eller småvatten anläggas. Detta fångar inte bara upp näringsämnen utan är gynnsamt för många fåglar och insekter.

Åtgärder

- Se över skötsel av befintliga objekt för att se att områdets skötsel upprätthålls.
- Komma överens med markägare om vård av vissa områden
- Genomföra aktiva naturvårdsinsatser såsom röjning av sly och/eller slåtter för att motverka igenväxning av ängs- och hagmarker (miljökvalitetsmål 13, regionalt miljömål för Örebro län, Ett rikt odlingslandskap, delmål 1).
- Undersök behov och möjligheter att genomföra naturvårdsbränning som en skötselåtgärd i områden där brandgynnade arter förekommer och idag hotas av igenväxning, t.ex. hasselsnok.
- Restaurering/återskapande av vattenmiljö/våtmark (miljökvalitetsmål 8, regionalt miljömål för Örebro län, Levande sjöar och vattendrag, delmål 2).
- Vid välbesökta områden undersöka och eventuellt iordningställa parkeringsmöjligheter, eldplatser, sopställ och toaletter.
- Inträngda solitära ekar av grövre dimensioner ska friställas, minst 20 träd till år 2010 (miljökvalitetsmål 16).
- Verka för att vattenmiljöer skyddas, framför allt vattendrag – (miljökvalitetsmål 8, regionalt miljömål för Örebro län, Levande sjöar och vattendrag, delmål 2). Medel kan sökas för fiskevård och biologisk återställning vid restaurering av öring- och flodpärlmusselbärande vattendrag. Stadsbidrag för kommunal naturvård kan också sökas.

Information

Information om biologiska värden och hoten mot dessa är ett viktigt redskap, inte bara till markägare, utan även till beslutsfattare och allmänheten. Många gånger utförs olämpliga åtgärder av okunskap. Detta kan i många fall avhjälpas om information förs ut via media, skrifter, foldrar, skyltar eller naturguidningar.

Åtgärder

- Arbeta fram informationsmaterial kring naturen i Lekebergs kommun, t.ex. för presentation via webben eller i någon trycksak.
- Naturguidning t.ex. i samband med evenemang för att knyta samman naturupplevelser och folkhälsoaspekter, friluftsliv och rekreation. Kan genomföras i samverkan med ideella organisationer och stiftelser.
- Knyta närmare kontakter med markägare och hålla dem informerade om naturvårdsarbetet och eventuella åtgärder eller stödformer de kan ta del av för att medverka för att nå de kommunala naturvårdsmålen.

Naturvårdens verktyg

Miljöbalken

Naturen har ett eget skyddsvärde och utgör inte bara livsmiljö för människan och andra livsformer. Människans rätt att förändra och bruka naturen är förenat med ett ansvar att förvalta den väl. Miljöbalken trädde i kraft 1 januari 1999 och syftet är att gynna hållbar utveckling och därmed garantera en god miljö till nuvarande och kommande generationer. Den är vårt främsta juridiska redskap för att uppnå miljömålen. För att åstadkomma detta skall:

- miljön och människans hälsa skyddas mot störningar,
- natur- och kulturområden som anses värdefulla vårdas och skyddas,
- den biologiska mångfalden bevaras,
- långsiktig hushållning av fysisk miljö, mark och vatten tryggas och
- återanvändning och återvinning främjas.

Dessa mål är direkt kopplade till målet för hållbar utveckling och kan tillämpas på alla områden som har betydelse för miljöbalkens mål. Dessa lagar ställer tydliga krav på myndigheternas bevakning och tillsyn av de skyddade områdena i kommunen. I miljöbalkens kapitel 7 finns de skyddsformer vi har att tillgå för att skydda värdefulla områden, varav några beskrivs kortfattat nedan.

Nationalpark

Syftet med nationalparker är att bevara ett större sammanhängande område av en viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i nuvarande skick. Nationalparkerna, som kan vara både mark- och vattenområden, tillhör staten och inskränkningar i mark- eller vattenanvändning får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Naturreservat

Naturreservat är en skyddsform som kan utformas efter det skyddsbehov som finns i ett givet område vad gäller bestämmelserna och den geografiska utformningen för reservatet. Naturreservat kan inrättas med avseende på biologisk mångfald och skyddsvärda arter, men också med avseende på friluftslivet. Både länsstyrelsen och kommunen kan ta beslut om bildande av naturreservat.

Biotopskydd

Enligt 7 kap. 11 § i miljöbalken och i 5-8 §§ i förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken är vissa biotoper skyddade genom biotopskydd. Det kan vara mindre områden som hyser hotade växt- eller djurarter eller på annat sätt är särskilt skyddsvärda. Vissa biotoper är automatiskt skyddade, t.ex. alléer, medan andra skyddas genom särskilt beslut. Inom dessa områden får arbetsföretag eller annan verksamhet som kan skada naturmiljön inte utföras. Skogsvårdsstyrelsen får besluta om biotopskydd på mark som omfattas av skogsvårdslagen. För biotopskydd på övrig mark är länsstyrelsen ansvarig myndighet. För närvarande finns ca tio skogsområden som är biotopskyddade i Lekebergs kommun.

Generellt skyddade biotoper

1. Alléer
Lövträd planterade i en enkel eller dubbel rad som består av minst fem träd längs en väg eller det som tidigare utgjort en väg eller i ett i övrigt öppet landskap. Träden skall till övervägande del utgöras av vuxna träd.

2. Källor med omgivande våtmark i jordbruksmark
Områden i terräng där grundvatten koncentrerat strömmar ut och där den våtmark som uppkommer till följd av det utströmmande vattnet uppgår till högst ett hektar.

3. Odlingsrösen i jordbruksmark
På eller i anslutning till jordbruksmark upplagda ansamlingar av stenar med ursprung i jordbruksdriften.

4. Pilevallar
Hamlade pilar i en rad som består av antingen minst fem träd med ett inbördes avstånd av högst 100 meter i en i övrigt öppen jordbruksmark eller invid en väg där marken mellan pilträden är plan eller upphöjd till en vall, eller av tre träd, om vallen är väl utbildad, mer än 0,5 meter hög och två meter bred. Biotopen omfattar trädradens längd med den bredd den vidaste trädkronans projektion på marken utgör. För det fall vallen är bredare än trädkronornas projektion på marken omfattar biotopen vallen i sin helhet.

5. Småvatten och våtmarker i jordbruksmark
Småvatten och våtmarker med en areal av högst ett hektar i jordbruksmark som ständigt eller under en stor del av året håller ytvatten eller en fuktig markyta såsom kärr, gölar, vätar, översilningsmarker, kallkällor, märgelgravar, öppna diken och dammar. Arealbegränsningen avser inte linjära element som öppna diken. Dammar anlagda för bevattningsändamål innefattas inte i denna biotop.

6. Stenmurar i jordbruksmark
Uppbyggnader av på varandra lagda stenar som har en tydlig, långsträckt utformning i naturen och som har eller har haft hägnadsfunktion eller som funktion att avgränsa jordbruksskiften eller någon annan funktion.

7. Åkerholmar
Holmar av natur- eller kulturmark med en areal av högst 0,5 hektar som omges av åkermark eller kultiverad betesmark.

Inom generellt skyddade biotoper kan Länsstyrelsen medge dispens för verksamhet eller åtgärd som kan skada naturmiljön om det finns särskilda skäl.

Andra skyddsformer

Områden av riksintresse för naturvården
Områden av riksintresse är områden som ska representera huvuddragen i den svenska naturen med avseende på särskilt stora naturvärden. Genom lagen om hushållning med naturresurser, naturresurslagen (NRL 1987), som trädde i kraft den 1 juli 1987, fick begreppet riksintresse en definierad betydelse i lagstiftningen. Denna lag har arbetats in i kapitel 3 och 4 i miljöbalken, som trädde i kraft den 1 januari 1999. Miljöbalken kräver att områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv ska skyddas mot åtgärder som påtagligt skadar natur- eller kulturmiljön. Dessa bestämmelser gäller emellertid endast vid prövning av exploateringsföretag som i lagens mening innebär ändrad markanvändning. I Miljöbalkens 1 kap., 2§ anges i vilka fall bestämmelserna är tillämpliga. För att tillgodose skyddsbehovet av ett område av riksintresse kan det ibland bli aktuellt att säkerställa objektet med stöd av miljöbalkens kapitel 7, dvs att området avsätts som till exempel naturreservat. Huvudansvaret för säkerställande av riksobjekt och ligger på Staten. Objekten kan också vara av kommunalt intresse, varför kommunerna bör ha ett medansvar. Vilka områden som är riksintressanta avgörs av Naturvårdsverket. I Lekebergs kommun finns sju objekt av riksintresse för naturvård. Vid tilltänkta aktiviteter som berör mark- och vattenanvändning i områden av riksintresse bör en miljökonsekvensanalys genomföras av en biolog.

Naturvårdsavtal
Detta civilrättsliga avtal kan tecknas mellan markägare och kommunen eller skogsvårdsstyrelsen. Syftet är att bevara och utveckla ett områdes naturvärden.

Nyckelbiotoper
Skogsvårdsorganisationen har till uppdrag att inventera nyckelbiotoper på småskogsbrukets marker. Det är ett projekt som går ut på att kartlägga områden med höga naturvärden eller områden där man kan förvänta sig att finna hotade arter. En nyckelbiotop har i sig inget juridiskt skydd, men normalt råder samrådsplikt enligt 12 kap. 6§ i miljöbalken. Det är först när Skogsvårdsstyrelsen har beslutat om biotopskydd eller tecknat ett naturvårdsavtal med markägaren som en nyckelbiotop har juridiskt skydd. Markägaren har rätt till ersättning för det intrång i brukandet av skogsmarken som följer av en överenskommelse om naturvårdsavtal eller beslut om biotopskydd. Ersättningens storlek varierar mellan de olika skyddsformerna. Ett annat sätt att ge en nyckelbiotop ett juridiskt skydd är att upprätta ett naturreservat. Det senare kan bli aktuellt främst för lite större skogsområden och beslut fattas då av Länsstyrelsens naturvårdsfunktion eller kommunen. I Lekebergs kommun finns nära 100 nyckelbiotoper kartlagda.

Fornminnen
I kommunen finns nästan 800 fornminnen, allt ifrån fyndplatser av keramikskärvor och yxskaft till boplatslämningar, fossila åkrar och gravfält. Endast vissa av dessa fornminnen kommer kortfattat att nämnas då de sammanfaller med ett i övrigt intressant område med avseende på naturvärden. Lagen om kulturminnen mm (1998:950) skyddar fasta fornlämningar.

Skötselstrategier – fem punkter för framgångsrik naturvård

Här följer fem sammanfattande råd för att uppnå högre naturvärden och bättre miljö. Om dessa strategier får genomsyra kommunens arbete med mark- och vattenfrågor kommer flera av de stora miljöproblemen att minska, medborgarna kommer att få uppleva mer natur, och naturresurser kommer att bevaras.

Gammal är äldst – maximera åldern
En stor brist i vår natur är gamla träd och skogar. Dessa är inte bara vackra för ögat, även många växter och djur är beroende av dem. Vid alla åtgärder bör man värna om träd av hög ålder, men också planera för att fler gamla träd skapas i framtiden. Detta är viktigt i såväl jordbruks- som skogslandskapet.

Död ved lever – skapa död ved
En väldigt stor del av våra hotade och missgynnade växter och djur är helt beroende av död ved i olika former, något som det är stor brist på idag. Framför allt måste man vara rädd om den döda ved som skapas på naturlig väg i landskapet. Där det är särskilt stor brist bör man dessutom skapa död ved, såväl i skogen som i jordbrukslandskapet.

Fattig men rik – minska kvävebelastningen
Höga näringshalter utgör ett hot mot många av våra arter, och de bidrar till igenväxningen av vårt landskap. Blomsterängarna försvinner, svamparna i skogen minskar och våra vatten blir övergödda. Naturligt näringsfattiga marker och vatten måste värnas och skötas på ett sådant sätt att näring bortförs genom röjning, slåtter och bränning.

Blött är bra – uppehåll vattnet
Våtmarker är naturliga reningsverk. Där uppehålls vattnet och renas på sin väg mot de större vattendragen och till slut havet. I våtmarkerna trivs många växter, smådjur och fåglar. Vattenflödena utjämnas så att risken för översvämningar längre ner minskar. De kvarvarande våtmarkerna måste skyddas, och nya bör anläggas där det är möjligt.

Naturliga störningar, hjälp i naturvården
Trots allt sköter naturen saker och ting bäst själv ibland, om den bara får göra det. Naturliga störningar står för nyskapande i vår natur. Bränder, stormar och insekter skapar död ved och nya lövskogar. Översvämningar, bäverhyddor och erosion skapar många småmiljöer för våra växter och djur. Naturen bör få ha sin gång där det är möjligt.

Tackord

För att förstärka och förbättra naturvårdsarbetet i Lekebergs kommun har personal på tekniska avdelningen initierat arbetet med att ta fram en naturvårdsplan. Arbetet har skett i samarbete med Naturskyddsföreningen i Västernärke och Hidinge jaktvårdskrets. Naturvårdsplanen för Lekebergs kommun har upprättats med stöd av Naturvårdsverkets medel för lokal naturvård.

Framtagande av data och underlag till naturvårdsplanen har genomförts av Annika Sohlman som varit projektanställd biolog. Jan Malmgren, naturvårdskonsult, har bistått med råd och kommentarer och har ansvarat för att slutrapporten antagit sin rätta form. Michael Andersson på Länsstyrelsen i Örebro har tillhandahållit rapporter, inventeringar och GIS-data. Leif Bertilsson, Naturskyddsföreningen i Västernärke har muntligt bidragit med flera intressanta områden till objektskatalogen, men även tillhandahållit rapporter och inventeringar. Tips, råd, kommentarer till rapporten och en exkursion till intressanta vattendrag stod Johan Törnblom för. Artur Larsson, Skogsvårdsstyrelsen, har gett goda råd och kommenterat rapporten. Thomas Kullberg, Tekniska kontoret och Johanna Falck, Bygg- och miljönämnden, naturvårdsansvariga på kommunen, har också bidragit med kommentarer.

Litteratur

Cederberg, B. & Löfroth, M. (red) 2000. Svenska djur och växter i det europeiska nätverket Natura 2000. Artdatabanken, SLU, Uppsala

Gärdenfors, U. (red.) 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Hultengren, S., Pleijel, H. & Holmer, M. 1997. Ekjättar – historia, naturvärden och vård. Naturcentrum AB

Livsmedelsverket och Folkhälsoinstitutet, 2005. Underlag till handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet. Sammanfattning.

Naturvårdsverket, 2005. Åtgärdsprogram för bevarande av flodpärlmussla. Rapport 5429.

Naturvårdsverket, 2001. Åtgärdsprogram för bevarande av läderbagge (Osmoderma eremita). Åtgärdsprogram nr 19.

Naturvårdsverket, 2004. Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet. Rapport 5411.

Naturvårdsverket, 2004. Miljömålen – allas vårt ansvar.

Naturvårdsverket, 2003. Ett rikt växt- och djurliv. Förslag till miljökvalitetsmål för biologisk mångfald. Rapport 5301.

Naturvårdsverket, 1995. Aktionsplan för biologisk mångfald. Rapport 4463.

Naturvårdsverket, 1998. Planera för natur. Råd för naturvårdsplanering och naturvårdsplan. Rapport 4911.

Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen, 2005. Nationell strategi för formellt skydd av skog.

Nitare, J. 2000. Signalarter. Indikatorer på skyddsvärd skog. Flora över kryptogamer. Skogstyrelsen, Jönköping.

Rydberg, D. & Aronsson, M. 2004. Vår tätortsnära natur – en bok om förvaltning och skötsel. Skogsstyrelsen, Jönköpin

LEKEBERGS KOMMUN

LOkala NAturvårds satsningen

HOPAJOLA

LEKEBERGS
KOMMUN